

บทที่ ๑

แนวคิดการพัฒนาชุมชน

เค้าโครงเรื่อง

๑. ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับชุมชน
๒. แนวคิดพื้นฐานการพัฒนาชุมชน
๓. ปรัชญาและหลักการพัฒนาชุมชน
๔. แบบการพัฒนาชุมชน
๕. วิธีการพัฒนาชุมชน

สาระสำคัญ

๑. ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนอยู่ร่วมกันในอาณาเขตเดียวกัน ใช้ข้อกำหนด หรือกฎ ข้อบังคับ หรือกฎหมายเดียวกัน มีกิจกรรมร่วมกัน มีความสนใจในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน มีผลประโยชน์ คล้ายคลึงกัน ตลอดจนมีขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม ประเพณีเดียวกัน การดำเนิน วิถีชีวิตประจำวัน คล้ายคลึงกัน ประกอบด้วยคน กลุ่มคน อาณาเขต ขนบธรรมเนียม ประเพณีเดียวกัน และวิถีชีวิตประจำวัน มีปฏิสัมพันธ์ ซึ่งกันและกันในชุมชนรวมทั้งใช้กฎ ข้อบังคับ หรือกฎหมายเดียวกัน ชุมชนมี ๒ ประเภท ได้แก่ ชุมชนในเขตเมืองและชุมชนในเขตชนบท

๒. การพัฒนาชุมชน หมายถึง กระบวนการพัฒนาความคิด การให้ความรู้ ความเข้าใจ พัฒนาความสามารถของชุมชน ให้มีความเชื่อมั่นและมีความตระหนักในกิจกรรม การพัฒนา ด้านต่าง ๆ ของชุมชน รวมทั้งรักษาวิถีความเป็นชุมชนให้คงอยู่ การพัฒนาชุมชนมีความสำคัญ ต่อการพัฒนาประเทศด้านต่าง ได้แก่ ด้านการเมืองการปกครอง ด้านเศรษฐกิจและด้านสังคม การพัฒนาชุมชนมีประเภทต่าง ๆ ได้แก่ การพัฒนาด้านที่อยู่อาศัย ด้านอาหารและโภชนาการ ด้านสุขภาพอนามัย ด้านอาชีพและด้านสิ่งแวดล้อม

๓. แนวปรัชญาของการพัฒนาชุมชนประกอบด้วย เอกัตตบุคคลมีความสำคัญเท่าเทียมกัน มีอัตลักษณ์ของตนเอง มีสิทธิและกำหนดวิถีชีวิตตนเอง มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีการพัฒนา ต่อเนื่องได้หากได้รับโอกาส

๔. หลักการสำคัญในการพัฒนาชุมชน ได้แก่ การสร้างตระหนัก การมีส่วนร่วมของสมาชิก ชุมชน และการช่วยตนเองของสมาชิก

๕. การพัฒนาชุมชน มี ๓ แบบ ได้แก่ การพัฒนาชุมชนแบบเสรี การพัฒนาชุมชนแบบบังคับ และการพัฒนาชุมชนแบบกำหนดแผน

๖. วิธีการพัฒนาชุมชนที่สำคัญมี ๒ วิธี ได้แก่ การให้ความรู้ความเข้าใจ หรือให้การศึกษาแก่ชุมชน และการจัดระเบียบสังคมของชุมชน

จุดประสงค์การเรียนรู้

เพื่อให้นักศึกษาสามารถ

๑. บอกความหมายชุมชนได้
๒. ระบุองค์ประกอบชุมชนได้
๓. บอกหน้าที่ชุมชนได้
๔. จำแนกประเภทชุมชนได้
๕. บอกความหมายการพัฒนาชุมชนได้
๖. ระบุความสำคัญของการพัฒนาชุมชนได้
๗. จำแนกประเภทการพัฒนาชุมชนได้
๘. บอกปรัชญาและหลักการพัฒนาชุมชนได้
๙. จำแนกแบบการพัฒนาชุมชนได้
๑๐. ระบุวิธีการพัฒนาชุมชนได้

ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับชุมชน

๑. ความหมายของชุมชน

ชุมชน หมายถึง หมู่บ้าน กลุ่มคนที่อยู่รวมกันเป็นสังคมขนาดเล็ก อาศัยอยู่ในอาณาบริเวณเดียวกัน และมีผลประโยชน์ร่วมกัน (ราชบัณฑิต, ๒๕๒๕)

ชุมชน หมายถึง ระบบสังคมหนึ่งประกอบด้วย คนที่อยู่ในอาณาบริเวณเดียวกัน และสมาชิกในอาณาบริเวณนั้น กระทำกิจกรรมเพื่อบำบัดความต้องการจำเป็นร่วมกัน

ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่อยู่ร่วมกัน และสมาชิกทุกคนได้ให้ความสนใจร่วมกันในเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในกลุ่มชุมชนนั้น ให้ความสนใจอย่างใดอย่างหนึ่งโดยเฉพาะ มีขอบเขตมากพอที่จะอยู่ร่วมกันในชีวิตประจำวัน (จิตจำนง และชัยวัฒน์, ๒๕๓๒)

สรุปแล้ว ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนอยู่ร่วมกันในอาณาเขตเดียวกัน ใช้ข้อกำหนด หรือกฎ ข้อบังคับ หรือกฎหมายเดียวกัน มีกิจกรรมร่วมกัน มีความสนใจในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน มีผลประโยชน์คล้ายคลึงกัน ตลอดจนมีขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม ประเพณีเดียวกัน การดำเนินวิถีชีวิตประจำวันคล้ายคลึงกัน

๒. องค์ประกอบของชุมชน

จากนิยาม หรือความหมาย สามารถแบ่งองค์ประกอบหลักของชุมชน ได้แก่

๒.๑ คน หรือกลุ่มคน

๒.๒ อาณาเขต หรืออาณาบริเวณของชุมชน

๒.๓ ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรมประเพณีเดียวกันและวิถีชีวิตประจำวันคล้ายกัน

๒.๔ ความสัมพันธ์ หรือปฏิสัมพันธ์ ซึ่งกันและกันในชุมชน

๒.๕ กฎ ข้อบังคับ หรือกฎหมายเดียวกัน

๓. หน้าที่ของชุมชน

๓.๑ ดำรงความเป็นสมาชิกในชุมชน

๓.๒ ผลิตทรัพยากรและบริการ ที่จำเป็นในชุมชน

๓.๓ สืบพันธุ์เพื่อให้มีสมาชิกใหม่ หรือทดแทนในชุมชน

๓.๔ ให้การศึกษา ฝึกอบรม ความรู้ต่าง ๆ ที่จำเป็นแก่การดำรงชีวิตในชุมชน

๓.๕ รักษาไว้ และหรือพัฒนา กฎ ข้อบังคับ หรือกฎหมายในชุมชน

๓.๖ สร้างความตระหนักการปกป้อง รักษาและหวงแหนความเป็นชุมชนทุกกรณี

๔. ประเภทของชุมชน

ในประเทศไทย สามารถจำแนกชุมชนที่สำคัญ ได้ ๒ ประเภท ได้แก่ ชุมชนใน เขตเมือง และชุมชนในเขตชนบท

๔.๑ ชุมชนในเขตเมือง สามารถจำแนกได้ดังนี้ ชุมชนในเขตเมืองเพื่อ การปกครอง ชุมชนในเขตเมืองเพื่อพาณิชย์กรรมและบริการ และชุมชนในเขตเมืองเพื่ออุตสาหกรรมการผลิต

๔.๑.๑ ชุมชนในเขตเมืองเพื่อการปกครอง ได้แก่ ชุมชนในเขตเทศบาล ชุมชนในเขตสุขาภิบาล ชุมชนในเขตตำบล รวมทั้งชุมชนในเขตเมืองพิเศษ ได้แก่ ชุมชนในกรุงเทพมหานครและชุมชนในเมืองพัทยา

๔.๑.๒ ชุมชนในเขตเมืองเพื่อพาณิชย์กรรมและบริการ ชุมชนลักษณะนี้ ไม่ได้แยกตามเขตการปกครอง แต่ยึดเอาลักษณะการค้าขายและบริการ เป็นหลัก ที่อยู่ในเขตเมืองใหญ่ที่เป็นจุด หรือศูนย์รวมสินค้าและบริการ รวมทั้งเป็นชุมทางการคมนาคม ขนส่งสินค้าและบริการต่าง ๆ เช่น กรุงเทพมหานคร หาดใหญ่ เชียงใหม่ ขอนแก่น อุตรธานี อุบลราชธานี หนองคาย ประจวบคีรีขันธ์ ชุมพร ภูเก็ต นครราชสีมา ตรัง พังงา ปัตตานี เป็นต้น

๔.๑.๓ ชุมชนในเขตเมืองเพื่ออุตสาหกรรมการผลิต ชุมชนประเภทนี้ ได้แก่ ชุมชนในเขตอุตสาหกรรมหนักและชุมชนในเขตอุตสาหกรรมเบา

๑) ชุมชนในเขตอุตสาหกรรมหนัก เป็นกิจกรรมของโรงงานขนาดใหญ่ อาจอยู่ในนิคมอุตสาหกรรมการผลิตเฉพาะ เช่น การผลิต รถยนต์ รถจักรยานยนต์ ก๊าซธรรมชาติ เครื่องไฟฟ้า เป็นต้น ในเขตอุตสาหกรรมหนัก บริษัท ผู้ผลิต อาจจัดสวัสดิการ บริการต่าง ๆ เช่น สถานที่พัก โรงอาหาร สถานพยาบาล สนามกีฬา สวนสาธารณะ ยานพาหนะ ฯลฯ อยู่กันเป็นชุมชน

๒) ชุมชนในเขตอุตสาหกรรมเบา เป็นกิจกรรมของโรงงาน ขนาดเล็ก หรืออุตสาหกรรมในครัวเรือน เช่น โรงงานสินค้าสำเร็จรูปต่าง ๆ ประเภทอาหาร เครื่องดื่ม การทอผ้าพื้นเมือง เครื่องปั้นดินเผา ทำร่มพื้นเมือง เป็นต้น การผลิตต่าง ๆ ที่กล่าวส่วนใหญ่สินค้าที่คล้ายกันจะอยู่ในอาณาบริเวณที่ใกล้เคียงเป็นคุ่ม เป็นกลุ่มโรงงาน หรือนิคมอุตสาหกรรม เช่นกัน ในบางบริษัท อาจจัดสวัสดิการบริการต่าง ๆ เหมือนกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับลักษณะบริษัท หรือโรงงาน หรือสถานที่ หรือระยะทางในการเดินทางของพนักงาน เช่น สถานที่พัก โรงอาหาร สถานพยาบาล สนามกีฬา สวนสาธารณะ ยานพาหนะ เป็นต้น

๔.๒ ชุมชนในเขตชนบท จำแนกตามวิถีชีวิต ได้แก่ ชุมชนประเภทเก็บพืชและ สล่าสัตว์ และชุมชนประเภทเกษตรกรรม

๔.๒.๑ ชุมชนประเภทเก็บพืชและล่าสัตว์ ชุมชนประเภทนี้ กลุ่มหนึ่งดำรงชีวิต ด้วยการเก็บของป่าเพื่อดำรงชีวิต แต่มีจำนวนน้อย ส่วนอีกกลุ่มเป็นพวกล่าสัตว์ ส่วนใหญ่เป็น

พวกสัตว์น้ำมากกว่าสัตว์บก ได้แก่ ชุมชนชาวประมง หรือหมู่บ้านชาวประมง หรือชาวเล ส่วนมาก อยู่ในภาคใต้ โดยเฉพาะฝั่งทะเลตะวันตกของประเทศและภาคตะวันออก เช่น จังหวัดระยอง ชลบุรี เป็นต้น

๔.๒.๒ ชุมชนประเภทเกษตรกรรม ชุมชนประเภทเพาะปลูกและ เลี้ยงสัตว์ เป็นอาชีพหลักของคนไทยทั้งทำไร่ ทำนา เลี้ยงสัตว์ ทั้งแบบวิถีชาวบ้าน และแบบร่วมสมัย ที่ใช้หลักการทางการเกษตรกรรมเข้ามาดำเนินกิจกรรม ชุมชนในกลุ่มนี้กระจัดกระจายทั่วประเทศ อาจอยู่ตามลุ่มน้ำ ที่ราบสูง ที่ใกล้เขื่อน ใกล้แหล่งเก็บน้ำ ใกล้แม่น้ำ หรือที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูก หรือเลี้ยงสัตว์ หรือสวนเกษตร เช่น นาข้าว ข้าวโพด สวนผักผลไม้ ส่วนยาง ไร่อ้อย ไร่มันสำปะหลัง สวนปาล์ม กาแฟ มะขาม ทูเรียน ส้มโอ แดงโม มังคุด ละมุด ลำไย มะเฟือง ขนุน น้อยหน่า เป็นต้น ประเทศไทยมีพืช ผัก ผลไม้ตลอดทั้งปี นอกจากนั้นยังมีพืชสมุนไพรอีกมากมาย ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต ทั้งเพื่อการป้องกันและหรือรักษาเยียวยา จึงมีชุมชนที่หลากหลายอาชีพ

กิจกรรมการเรียนรู้ที่ ๑

๑. จงสรุปความหมายชุมชน ตามที่เข้าใจ
๒. องค์ประกอบชุมชน มีอะไรบ้าง
๓. หน้าที่ของชุมชน มีอะไรบ้าง
๔. ชุมชนในประเทศไทย ที่สำคัญมีกี่ประเภท

แนวคิดพื้นฐานการพัฒนาชุมชน

๑. ความหมายการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชน หมายถึง การพัฒนาความคิดและความสามารถของประชาชน ให้ทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน ไม่ว่าจะระหว่างประชาชนกับประชาชน และระหว่างประชาชน กับเจ้าหน้าที่ของรัฐ (จิตจำนง และชัยวัฒน์, ๒๕๓๒)

การพัฒนาชุมชน หมายถึง การพัฒนาความรู้ความเข้าใจและความสามารถ ของประชาชน ในชุมชน ให้มีความเชื่อมั่นในการช่วยเหลือตนเอง ช่วยเหลือเพื่อนในชุมชน ให้มีความ เป็นอยู่ที่ดีขึ้น โดยความร่วมมือระหว่างประชาชนและระหว่างประชาชนกับรัฐ

การพัฒนาชุมชน หมายถึง กระบวนการที่มุ่งชี้แนะ และส่งเสริมให้ประชาชน มีความตระหนัก รู้สึกสำนึก กระตือรือร้นและใส่ใจในการเข้าร่วมกิจกรรม เพื่อพัฒนาการดำเนิน วิธีชีวิตในด้านต่าง ๆ ที่จำเป็น รวมทั้งพัฒนาความเจริญให้กับชุมชนของตนเอง

องค์การสหประชาชาติ (2505) ให้ความหมายโดยสรุปว่า การพัฒนาชุมชน เป็นกระบวนการที่ประชาชนในชุมชนได้ร่วมกันทำเอง และร่วมกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมของชุมชน และบูรณาการชุมชนเข้าเป็นวิถีชีวิตของชาติ และเพื่อให้ชุมชนได้อุทิศกำลังกาย จิตใจ ความคิด ความรู้ และทรัพย์ เพื่อความเจริญเติบโต ของชาติอย่างเต็มที่

โดยสรุป การพัฒนาชุมชน หมายถึง กระบวนการพัฒนาความคิด การให้ความรู้ ความเข้าใจ พัฒนาความสามารถของประชาชน ให้มีความเชื่อมั่นและ มีความตระหนัก ในการดำเนินกิจกรรมการพัฒนาด้านต่าง ๆ ที่จำเป็นในชุมชน รวมทั้งปกป้องรักษาวิถีของความเป็นชุมชนให้คงอยู่

๒. ความสำคัญการพัฒนาชุมชน

งานการพัฒนาชุมชน เป็นจุดแรกการพัฒนาประเทศ เนื่องจากประเทศ คือ ครอบครัวใหญ่ ๆ ประกอบกันขึ้น ที่จริงแล้วก็มาจากชุมชนที่เป็นหน่วยย่อยของสังคมนั่นเอง

ดังนั้น การพัฒนาชุมชน จึงมีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศด้านต่าง ได้แก่ ด้านการเมืองการปกครอง ด้านเศรษฐกิจและด้านสังคม

๒.๑ ความสำคัญการพัฒนาชุมชนในด้านการเมืองการปกครอง

๒.๒ ความสำคัญการพัฒนาชุมชนในด้านเศรษฐกิจ

๒.๓ ความสำคัญการพัฒนาชุมชนในด้านสังคม

๓. ประเภทการพัฒนาชุมชน

ในการพัฒนาชุมชน จำแนกได้ ๕ ประเภท ได้แก่ การพัฒนาด้านที่อยู่อาศัย การพัฒนาด้านอาหารและโภชนาการ การพัฒนาด้านสุขภาพอนามัย การพัฒนาด้านอาชีพและการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม

๓.๑ การพัฒนาด้านที่อยู่อาศัย

ในการพัฒนาที่อยู่อาศัยต้องสนองความต้องการทางร่างกายและ ทางจิตใจของผู้อยู่อาศัย ได้แก่ การระบายอากาศ ทั้งความร้อนและความชื้น การหมุนเวียนอากาศ แสงสว่าง ความเป็นส่วนตัว ความเรียบร้อย ความสวยงาม ความสะอาดตลอดจน สิ่งอำนวยความสะดวกตามแก้้อัดภาพ สิ่งทีกล่าวเป็นเรื่องของความต้องการทางจิตใจ

ในเรื่องความปลอดภัยจากโรคภัย ได้แก่ การจัดหาน้ำดื่ม น้ำใช้ การรักษา และถนอมอาหาร การกำจัดสิ่งขับถ่าย การเก็บขยะมูลฝอยตลอดจนการป้องกันสัตว์นำโรคต่าง ๆ เช่น แมลงวัน มด ยุง หนู เหา เรือดไร เป็นต้น

กรณีปลอดภัยจากภัยพิบัติตามธรรมชาติ หรืออุบัติเหตุอันตรายต่าง ๆ ได้แก่ การสร้างที่อยู่ให้มั่นคงแข็งแรง มีการป้องกันอัคคีภัย การป้องกันภัยธรรมชาติ เช่น พายุ น้ำท่วม ฟ้าผ่า หรืออุบัติเหตุจากสารฆ่าแมลง จากแมลงสัตว์กัดต่อย ภัยจากโจร ผู้ร้าย เป็นต้น

๓.๒ การพัฒนาด้านอาหารและโภชนาการ

อาหารและโภชนาการในชุมชน ควรได้รับการพัฒนาในทางปริมาณ และคุณภาพ ให้เพียงพอความต้องการ เพื่อให้ชุมชนมีภาวะโภชนาการที่ดี สำหรับคุณภาพอาหารจะเป็นอย่างไร มีปัจจัยต่าง ๆ ได้แก่ สภาพทางภูมิประเทศ ปัจจัยการผลิต การแปรรูป การเก็บรักษา เป็นต้น อาหารในชุมชนมีหลากหลายชนิด ที่ให้คุณค่าคล้ายคลึงกัน ฉะนั้น การเลือกสรรอาหารมา บริโภคให้ได้คุณค่าครบหรือใกล้เคียงทุกหมู่ จึงไม่ใช่เรื่องสำคัญ อาหารที่ได้มีการแบ่งหมู่ไว้ ๕ หมู่ หรือ ๖ ชนิด ได้แก่ โปรตีน คาร์โบไฮเดรต ไขมัน วิตามิน เกลือแร่ และน้ำ ในแต่ละหมู่พอสรุป ชนิดของอาหารได้ดังนี้

- ๑) โปรตีน ได้จาก เนื้อสัตว์ ไข่ นม ถั่วเมล็ดแห้ง
- ๒) คาร์โบไฮเดรต ได้จาก ข้าว แป้ง เผือก มัน น้ำตาล
- ๓) วิตามิน เกลือแร่ น้ำ ได้จาก ผักต่าง ๆ ทั้งสีเขียว หรือสีเหลือง
- ๔) วิตามิน เกลือแร่ น้ำ ได้จาก ผลไม้
- ๕) ไขมัน ได้จาก น้ำมันและไขมัน จากพืชและสัตว์

ดังนั้น ในชุมชนจะหาอาหารจากที่กล่าวได้ไม่ยากแต่อย่างใด เพียงแต่ว่า ชุมชนมีความรู้เพียงใดว่า อาหารหมู่ต่าง ๆ นั้นมีอะไรบ้าง ควรได้สารอาหารจากอะไร จำเป็นต้องให้ความรู้ อาหารทั้งหมดที่กล่าวข้างต้น นั้นสรุปได้ว่า สารอาหารมีหน้าที่ต่อร่างกายใน ๓ ลักษณะได้แก่

- ๑) สารอาหารให้พลังงาน และความอบอุ่นแก่ร่างกาย
  - ๒) สารอาหารสร้างความเจริญเติบโตแข็งแรงและซ่อมแซมส่วนสึกหรอของร่างกาย
  - ๓) สารอาหารช่วยให้อวัยวะทุกส่วนในร่างกายได้ทำงานอย่างปกติ
- หากขาดสารอาหาร จะมีผลต่อส่วนใดส่วนหนึ่งจะมีส่วนต่อเนื่องไปยังส่วนต่าง ๆ จนทำให้มีการเจ็บป่วย หรือร่างกายอ่อนแอได้

ประการสำคัญในอีกประเด็น ก็คือ การประกอบอาหารที่ถูกต้องตามหลักการจะช่วยป้องกันการสูญเสียสารอาหารไปได้ ดังนั้นเพื่อให้การพัฒนาอาหารให้มีปริมาณและคุณภาพในชุมชน จะต้องมีการให้ความรู้ความเข้าใจ ในเรื่องที่มาของสารอาหารหมู่ต่าง ๆ และการประกอบอาหารที่ไม่ให้สูญเสียคุณค่าสารอาหาร

๓.๓ การพัฒนาด้านสุขภาพอนามัย

ในการพัฒนาสุขภาพอนามัย เป็นเรื่องโดยตรงกับตัวบุคคลในชุมชน ถ้าหากย้อนกลับไปเมื่อครั้งเรียนชั้นประถม ทุกคนจะได้ท่องสุขอนามัย ๑๐ ประการ ถือเป็นการพัฒนาสุขอนามัยในเบื้องต้น หากปฏิบัติตามนั้นได้อย่างจริงจัง ได้แก่ ตื่นนอนแต่เช้า ปิดและเก็บที่นอนให้เรียบร้อย แปรงฟันอย่างน้อยวันละ ๒ ครั้ง อาบน้ำทุกวันอย่างน้อยวันละ ๒ ครั้ง ตีมน้ำสะอาดล้างมือให้สะอาดก่อนรับประทานอาหาร รับประทานอาหารที่สุกแล้ว สวมใส่เสื้อผ้า ที่สะอาด นอนแต่หัวค่ำ นอนในที่ที่อากาศถ่ายเทได้สะดวก และควรออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอ

๓.๔ การพัฒนาด้านอาชีพ

การพัฒนาอาชีพ จำแนก ๓ ประเภทสำคัญ ได้แก่ การพัฒนาอาชีพด้านเกษตรกรรม การพัฒนาอาชีพด้านหัตถกรรมและการพัฒนาอาชีพด้านธุรกิจ

๓.๔.๑ การพัฒนาอาชีพด้านเกษตรกรรม

ในการพัฒนาอาชีพการเกษตรกรรมในชุมชน เป็นการปรับปรุงและส่งเสริมอาชีพของประชาชน ในด้านการเพาะปลูก การประมงและการเลี้ยงสัตว์ โดยการปรับปรุงดิน การจัดหาแหล่งน้ำ การสร้างระบบชลประทานที่เหมาะสม การจัดสรรที่ดิน การปฏิรูปที่ดิน ตลอดจนให้ความรู้ความเข้าใจในด้านการตลาดเกี่ยวกับพืชผลทางการเกษตร รวมทั้งแหล่งสนับสนุนทางด้านการเงิน รวมทั้งกำหนดแนวทาง การพัฒนาให้ชัดเจนและ เป็นรูปธรรม ปฏิบัติได้

๓.๔.๒ การพัฒนาอาชีพด้านหัตถกรรม

สำหรับการพัฒนาอาชีพหัตถกรรม ทั้งที่เป็นศิลปวัฒนธรรม ท้องถิ่น หรืออุตสาหกรรมในครอบครัว ซึ่งมีทั่วไปในภูมิภาค หลากหลายชุมชน ได้แก่ เครื่องปั้นดินเผา การทอผ้าลายน้ำไหล การจักสาน การแกะสลักไม้ เครื่องเงิน เครื่องถม เป็นต้น

๓.๔.๓ การพัฒนาอาชีพด้านธุรกิจ

ลักษณะทั่วไปคนไทย หรือความเป็นไทยนั้น ไม่ชอบการค้าขาย ชอบอิสระ ชอบสนุก ใจบุญ ยึดมั่นในกฎเกณฑ์ประเพณีทางสังคม รักความยุติธรรม ไม่เอาर्डเอาเปรียบคนอื่น ชอบคนค้าสมาคม ส่วนใหญ่ใช้จ่ายเพื่อสังคม ในงานกิจกรรมทางประเพณี เช่น การแต่งงาน การบวชพระ งานบุญ ฯลฯ บางกรณีมีผลต่อเศรษฐกิจในครอบครัว จนกลายเป็นหนี้สินตามมา ฉะนั้น ปัญหาความยากจนจึงเกิดขึ้นในชุมชน ประกอบกับการทำการเกษตรหรือหัตถกรรม ต่าง ๆ ส่วนมากเป็นการผลิตเพื่อการบริโภคและใช้กันเอง ทำให้ไม่มี รายได้จาก

การผลิตดังกล่าว เพื่อแก้ปัญหาชุมชนจากที่ผลิต เพื่อการบริโภคหรือ ใช้สอยเอง มาเป็นการผลิต เพื่อขายจะได้มีรายได้ สามารถกระทำได้หลายทาง เช่น

- ๑) คงไว้ซึ่งการผลิตเพื่อบริโภคและใช้สอยเอง
- ๒) ส่งเสริมให้ผลิตเพื่อการขาย
- ๓) ส่งเสริมการรวมกลุ่ม เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มสหกรณ์
- ๔) ส่งเสริมให้จัดองค์ความรู้เรื่องการค้าขายภายในชุมชน เช่น ความรู้ การใช้เครื่องดวงวัด วิธีวัดความชื้น วิธีการปลูก เพาะชำ ฯลฯ ให้ได้ผลผลิตสูง วิธีการเก็บเกี่ยว ที่มีประสิทธิภาพ เป็นต้น

๓.๕ การพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม

ในพัฒนาสิ่งแวดล้อมในชุมชน เป็นการป้องกันไม่ให้เกิดมลภาวะต่าง ๆ ได้แก่ มลภาวะทางน้ำ ทางภาคพื้นดิน ทางอากาศ ตลอดจนทางแสง เสียง กลิ่น ที่ผิดปกติที่จะ ก่อให้เกิด ทางอารมณ์และจิตใจ

มลภาวะที่กล่าวเกิดจากผล ที่ชุมชนดำเนินกิจกรรมประจำวัน หรือ อาชีพ เช่น การใช้ยาฆ่าแมลง ยาปราบศัตรูพืช ยากำจัดวัชพืช มีทั้งออกฤทธิ์เฉพาะ มีฤทธิ์ตกค้างออกฤทธิ์ เคลื่อนที่ไปตามส่วนต่าง ๆ การปลูกพืชทำลายหน้าดิน การทิ้งขยะมูลฝอยไม่เป็นที่ รวมทั้ง การใช้ ยานพาหนะ เครื่องยนตร์ที่เป็นเครื่องทุ่นแรง โดยใช้เชื้อเพลิงที่เผาไหม้ไม่หมด อันเกิดจากขาด ความรู้ ความชำนาญ ฯลฯ ทั้งหมดที่กล่าว ทำให้เกิดมลภาวะที่มีผลโดยตรงต่อสิ่งแวดล้อม ในชุมชน

กิจกรรมการเรียนรู้ที่ ๒

๑. จงสรุป ความหมายการพัฒนาชุมชนตามที่เราเข้าใจ
๒. การพัฒนาชุมชนมีความสำคัญอย่างไร
๓. การพัฒนาชุมชน สามารถจำแนกได้กี่ประเภท แต่ละประเภทมีอะไรบ้าง

ปรัชญาและหลักการพัฒนาชุมชน

๑. ปรัชญาการพัฒนาชุมชน ที่สำคัญของการพัฒนาชุมชน ได้แก่

- ๑.๑ เอกัตถบุคคลมีความสำคัญเท่าเทียมกัน
- ๑.๒ เอกัตถบุคคลมีอัตลักษณ์ของตนเอง
- ๑.๓ เอกัตถบุคคลย่อมมีสิทธิและกำหนดวิถีชีวิตตนเอง

๑.๔ เอกัตตบุคคลมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีการพัฒนาต่อได้หากได้รับโอกาส

๑.๕ การพัฒนาชุมชน เป็นผลของการพัฒนาความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ จากบรรดาสมาชิกในชุมชน

๒. หลักการพัฒนาชุมชน

หลักการพัฒนาชุมชน มีองค์ประกอบสำคัญ ๓ ประการ ได้แก่ การสร้างตระหนักรู้ (Awareness) การมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชน (Participation) และการช่วยตนเองของสมาชิก (Self help)

๒.๑ การสร้างตระหนักรู้

การสร้างให้สมาชิกในชุมชน หยุดคิดเป็นหน้าที่ของ หน่วยงาน ของรัฐที่เกี่ยวข้อง เป็นผู้ดำเนินการ เพื่อยั่วยุ กระตุ้น ฯลฯ หรือกลยุทธใด ๆ ที่จะทำให้เขาเกิดความตระหนักเกี่ยวกับชุมชนของเขา ในประเด็นปัญหาต่าง ๆ

๒.๒ การมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชน

ในการดำเนินกิจกรรมของชุมชน สมาชิกใน ชุมชนควรจะได้เข้ามามีส่วนร่วมมากที่สุด ให้บรรดาสมาชิกจะได้มีส่วนรับรู้ มีส่วนให้ความคิด ความ เห็น มีส่วนร่วมในการคิดค้นปัญหา สาเหตุปัญหา มีส่วนร่วมในการวางแผน การดำเนินตามแผน ติดตามและประเมินผล

๒.๓ การช่วยตนเองของสมาชิก

ประการสุดท้าย การให้สมาชิกในชุมชนมีแนวคิด การช่วยตนเอง ภายใต้การดูแลและสนับสนุนจากรัฐบาล หรือองค์กรเอกชน เกี่ยวกับทรัพยากรที่ จำเป็น เช่น งบประมาณ ที่จะส่งเสริมกิจกรรมต่าง ๆ

ภายใต้หลักการดังกล่าวข้างต้น ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน จะต้องมีความเข้าใจ ในพื้นฐานในประเด็นต่าง ๆ เช่น

๑. ควรเข้าใจรอบรู้เรื่องชุมชน โดยเฉพาะความเป็นท้องถิ่น
๒. ควรกระตุ้นสมาชิกชุมชนมีความต้องการและมีความคิดริเริ่มที่จะพัฒนา
๓. ควรให้ความรู้สมาชิกชุมชน
๔. ควรให้สมาชิกชุมชน มั่นใจในการช่วยเหลือซึ่งกันและกันชุมชน
๕. ควรให้สมาชิกชุมชนเข้าใจและยอมรับบทบาทซึ่งกันและกัน

กิจกรรมการเรียนรู้ที่ ๓

๑. ปรากฏการพัฒนาชุมชนที่สำคัญ มีอะไรบ้าง
๒. หลักการพัฒนาชุมชนเมืองคํบประกอบสำคัญ อะไรบ้าง

แบบการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชน มี ๓ แบบ ได้แก่ การพัฒนาชุมชนแบบเสรี (Free Development) การพัฒนาชุมชนแบบบังคับ (forced Development) และการพัฒนาชุมชนแบบกำหนดแผน (Planned Development) (จิตจำนง และชัยวัฒน์, ๒๕๓๒)

๑. การพัฒนาชุมชนแบบเสรี

การพัฒนาชุมชนแบบนี้ รัฐปล่อยให้มีการพัฒนาตนเอง รัฐเป็นเพียงผู้รักษาความสงบเรียบร้อยในโลกเสรีนิยมใช้แบบนี้ทั่วไป ข้อดีเป็นการพัฒนาแบบแข่งขัน และจะเกิดการผูกขาดในชุมชน ผู้อ่อนแอจะเสียเปรียบ ทำให้เกิดปัญหาในด้านต่าง ๆ ตามมา

๒. การพัฒนาชุมชนแบบบังคับ

การพัฒนาแบบบังคับ เป็นแบบที่ตรงกันข้ามแบบแรก รัฐเป็นผู้วางแผน กำหนดการพัฒนาทุกอย่าง มีระยะเวลาการปฏิบัติที่แน่นอน แล้วมอบหมายให้ ส่วนที่เกี่ยวข้องนำไปปฏิบัติ หรือดำเนินการ หากขัดขึ้นจะได้รับการลงโทษ เป็นการลิดรอนสิทธิประชาชนไม่อิสระในการคิดการดำเนินกิจกรรมที่มีศักยภาพหรือไม่ ส่วนมากใช้ในโลกคอมมิวนิสต์ ข้อดี คือ กิจกรรมต่าง ๆ มีความสำเร็จและราบรื่น

๓. การพัฒนาชุมชนแบบกำหนดแผน

การพัฒนาแบบนี้เป็นการบูรณาการจากแบบที่ ๑ และแบบที่ ๒ ที่ต่างมีจุดแข็ง และจุดด้อย การพัฒนาแบบนี้เป็นแบบกึ่งเสรีและกึ่งบังคับ โดยมีการกำหนดแผนล่วงหน้าไว้ ทั้งแผนระยะสั้นและระยะยาว เพื่อให้ภาครัฐและเอกชนได้รับรู้และนำไปใช้ โดยเฉพาะภาครัฐ ต้องนำแผนระยะยาวไปทำแผนระยะสั้น หรือแผนปฏิบัติการให้สอดคล้องกันเหมือนการบังคับ ในส่วนของภาครัฐ แต่ในส่วนภาคเอกชนนั้น ให้เป็นเสรี ที่จะกำหนดแผนพัฒนาของตนเอง ไม่มีการบังคับ อย่งไรก็ดี ภาคเอกชน จะต้องชำเลื่องมองแผนพัฒนาต่าง ๆ ภาครัฐเช่นกัน

กิจกรรมการเรียนรู้ที่ ๔

๑. แบบการพัฒนาชุมชนมีอะไรบ้าง

วิธีการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชนเป็นการพัฒนาบุคลากรในชุมชนและพัฒนาสภาพแวดล้อมในชุมชนไปพร้อมกัน มีวิธีการสำคัญมี ๒ วิธี ได้แก่ การให้ความรู้ความเข้าใจ หรือให้การศึกษาแก่ชุมชน และการจัดระเบียบสังคมของชุมชน

๑. การให้ความรู้แก่ชุมชน (Community Education)

การความรู้ หรือให้การศึกษาแก่ สมาชิกในชุมชนนั้น กระทำได้ทั้งในและนอกระบบโรงเรียน รวมทั้งการศึกษาตามอัธยาศัยสมาชิก ในชุมชนทุกคน มีความเท่าเทียมกันที่จะได้รับความรู้ ในแต่ละด้านแต่ละเนื้อหา ตามแก่ฐานานุกรม หรือศักยภาพแห่งตน ไม่ว่าจะเป็น เพศ วัย ศาสนา อาชีพ

การศึกษาในระบบโรงเรียนเป็นไปตามกฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ที่ กุลบุตรกุลธิดาต้องได้รับการศึกษาภาคบังคับ ส่วนการศึกษานอกระบบโรงเรียน เป็นการศึกษาที่ต่างจากการศึกษาในระบบโรงเรียน เป็นการให้โอกาสของประชาชนที่ไม่สามารถเข้าเรียนในวัยเรียน หรือมีความจำเป็น ๆ ก็ตามมีโอกาสได้เข้าได้อีก และการศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการให้การศึกษา ทั้งระยะสั้น ระยะยาวมีเนื้อหาวิชาหลากหลาย เป็นไปตามความต้องการของผู้เรียน เป้าหมายการเรียนรู้แบบนี้อาจเป็นการเสริมความรู้ เสริมอาชีพ หรือแม้กระทั่งเติมเต็มความเต็มที่ได้ผันแปรไปตามโลกพัฒนา หรือการติดตามเทคโนโลยีที่จำเป็นแก่ชุมชน

การดำเนินการให้ความรู้ กระทำได้ในหลายแนวทาง ได้แก่ การสอนกลุ่มมวลชน (Mass) การสอนเป็นกลุ่มเล็ก หรือกลุ่มใหญ่ (Small or Large group) และการสอนเป็นรายบุคคล (Individual) การให้ความรู้ หรือให้การศึกษาที่กล่าวมานั้น เป็นกระบวนการพัฒนาคน ซึ่งเป็นคนที่เป็นสมาชิกในชุมชนนั่นเอง

๒. การจัดระเบียบสังคมของชุมชน (Community Organization)

การจัดระเบียบในชุมชน เป็นการพัฒนาหรือทำให้สังคมดีขึ้น หรือถ้าดีอยู่แล้วจะทำให้ดีขึ้น

การกระทำที่กล่าวมามีหลายด้าน และหลายวิธี ได้แก่ การศึกษาและประมวลข้อมูล (Study and Data Processing) สร้างกรอบอ้างอิงร่วมกัน (Frame of Reference) กำหนดแผน (Planing) ปฏิบัติตามแผน (Plan Implement) และการติดตามและประเมินผล (Monitoring and Evaluation)

๒.๑ การศึกษาและประมวลข้อมูล

การศึกษาและประมวลข้อมูล เป็นการศึกษาสำรวจต่าง ๆ ในชุมชนทุกประเด็น เพื่อเป็นฐานข้อมูลการจัดระเบียบ เช่น ความเป็นอยู่ในชุมชน สถานที่ตั้ง แผนที่ เส้นทาง การไปมาหาสู่ ถนนหนทางในชุมชน และเชื่อมโยงภายนอกชุมชน รายนามผู้นำความคิดในชุมชน สถาบัน องค์กรในชุมชน ได้แก่ โรงเรียน วัด นอกจากนั้นปริมาณสมาชิกในชุมชน อาชีพในชุมชน ตลอดจนขนบธรรมเนียม ประเพณี ภาษาที่ใช้ในชุมชน เป็นต้น

๒.๒ การสร้างกรอบอ้างอิงร่วมกัน

การสร้างกรอบอ้างอิงร่วมกัน เป็นการสร้างความเข้าใจร่วมกัน ในประเด็นปัญหาต่าง ๆ ในชุมชนที่ต้องการแก้ไข หรือต้องการพัฒนาร่วมกัน

๒.๓ การกำหนดแผน

การกำหนดแผน เมื่อทำความเข้าใจ หรือมีกรอบการอ้างอิงร่วมกัน ต่อไป เป็นการกำหนดแผน ร่วมกัน เมื่อกำหนดแผนแล้วจะมีแผนงาน โครงการต่าง ๆ ตามเพื่อร่วมกันต่อไป

๒.๔ การปฏิบัติตามแผน

การปฏิบัติตามแผน ในขั้นจะนำแผน แผนงาน โครงการต่าง ๆ มาดำเนินการให้เป็นไปตาม ที่ร่วมกันจัดทำขึ้น ให้บรรลุเป้าหมาย

๒.๕ การติดตามและประเมินผล

การติดตามและประเมินผลในระหว่างการนำแผนมาดำเนินการ จะมีการติดตามการทำงานตั้งแต่โครงการเริ่มดำเนินงาน ว่ามีหรือไม่มีข้อขัดข้องอย่างไร ในช่วงนี้เป็นการ ติดตามระหว่างดำเนินการ (Formative Evaluation) เมื่องานที่ทำไปนั้นแล้วเสร็จ การจะสรุปผล ทั้งหมดว่า ได้งานตามต้องการ หรือตามวัตถุประสงค์หรือไม่ การสรุปผลในครั้งสุดท้ายนี้ เรียกว่า การประเมินเชิงสรุป (Summative Evaluation)

วิธีการพัฒนาชุมชนที่กล่าวนั้น เป็นวิธีที่ทุกคน หรือสมาชิกในชุมชนร่วมกันดำเนินการ หรือเป็นการดำเนินการแบบมีส่วนร่วมทั้งทางตรง และทางอ้อมแล้ววัตถุประสงค์ส่วนบุคคล จะเข้าร่วม ด้วยลักษณะใด แบบใด อย่างไร ขึ้นอยู่สถานการณ์ และเหตุการณ์

กิจกรรมการเรียนรู้ที่ ๕

๑. วิธีการพัฒนาชุมชนมีอะไรบ้าง